

**MAFYA, GÜÇ VE İNSAN DENKLEMİNDE  
OMERTÀ KAVRAMI: LEONARDO SCIASCIA  
VE BAYKUŞUN GÜNÜ**

**THE CONCEPT OF OMERTÀ IN THE  
EQUATION OF MAFIA, POWER, AND THE  
INDIVIDUAL: LEONARDO SCIASCIA AND THE  
DAY OF THE OWL**

**ÖZET**

Bu çalışma İtalyan yazar Leonardo Sciascia'nın *Il giorno della civetta* (*Baykuşun Günü*) adlı romanında mafya olgusunun hangi toplumsal ve siyasal mekanizmalarla temsil edildiğini incelemektedir. Çalışmanın temel sorusu, romanda mafyanın yalnızca kriminal bir örgüt olarak mı yoksa devlet otoritesinin zayıf kaldığı alanlarda alternatif bir düzen kurucu olarak mı kurgulandığıdır. Yöntem olarak yakın okuma ve sosyolojik metin çözümlemesi benimsenmiştir. Metin, Diego Gambetta'nın *özel koruma endüstrisi* yaklaşımı ve Gaetano Mosca'nın *mafya ruhu* kavramsallaştırmasıyla birlikte değerlendirilmiştir. Analiz, Bellodi-Don Mariano karşıtlığı, Colasberna cinayeti ve tanık suskunluğu ekseninde yoğunlaşmaktadır. İnceleme sonucunda romanda şiddetin tek başına belirleyici bir unsur olmadığı, asıl belirleyici olanın koruma, itibar, korku ve *omertà* üzerinden işleyen bir toplumsal itaat düzeni olduğu görülmektedir. Bu çerçevede *omertà*, bireysel bir susma davranışından çok, devlet-hukuk ilişkisini etkisizleştiren kolektif bir toplumsal norm olarak ortaya çıkmaktadır. Çalışma, Sciascia'nın mafya anlatısını kriminal bir vaka olmaktan çıkarıp modern devletin sınırlarını görünür kılan eleştirel bir toplumsal okuma olarak konumlandırmaktadır. Makalenin özgün katkısı, Gambetta'nın koruma ekonomisi modeli ile Mosca'nın mafya ruhu yaklaşımını aynı roman içinde korkunun norma dönüşmesi, arabuluculuk, itibar söylemi ve tanıklığın geri çekilmesi gibi göstergeler etrafında birlikte uygulamasıdır. Bu çerçevede roman, bahsi geçen mafya sosyolojisinin tek bir yapıtta görüldüğü eleştirel bir okuma örneğine dönüşmektedir.

**Anahtar kelimeler:** Leonardo Sciascia, *Il giorno della civetta*, *omertà*, Sicilya mafyası

**ABSTRACT**

This study examines the social and political mechanisms through which the phenomenon of the Mafia is represented in Leonardo Sciascia's *Il giorno della civetta* (*The Day of the Owl*). The main question is whether the Mafia is constructed in the novel merely as a criminal organization or as an alternative order-producing force in areas where state authority remains weak. Methodologically, the article employs close reading and sociological textual analysis, interpreting key narrative nodes alongside Diego Gambetta's approach to the *private protection industry* and Gaetano Mosca's conceptualization of the *mafia spirit*. The analysis focuses on the Bellodi-Don Mariano contrast, the Colasberna murder, and witness silence. The findings show that violence alone is not the determining element. The actual determinant is a system of social obedience operating through protection, reputation, fear, and *omertà*. Within this framework, *omertà* emerges not as an individual act of silence but as a collective social norm that disables the state-law relation. The article positions Sciascia's mafia narrative not as a criminal case but as a critical social reading that renders visible the limits of the modern state. Its original contribution lies in applying Gambetta's protection-economy model and Mosca's mafia-spirit concept together within a single novel.

**Keywords:** Leonardo Sciascia, *Il giorno della civetta*, *omertà*, Sicilian Mafia

\* Öğr. Gör. Dr. Ankara Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Ankara/Türkiye. / Lecturer, PhD, Ankara University, School of Foreign Languages, Ankara/Türkiye. E-mail: [koran@ankara.edu.tr](mailto:koran@ankara.edu.tr)

## Giriş

İnsanı ve insan ilişkilerini merkeze alan edebiyat ile sosyoloji, toplumsal gerçekliği farklı araçlarla görünür kılan iki yakın disiplindir. Bu nedenle soyut sosyolojik kavramların somut toplumsal karşılıklarını izlemek için edebî metinler güçlü bir analiz alanı sunar. İtalyan edebiyatında bu hattın en dikkat çekici yazarlarından biri Leonardo Sciascia'dır. Sciascia, *Il giorno della civetta* (*Baykuşun Günü*, 1961) romanında mafyayı yalnızca kriminal bir örgüt olarak değil, devlet otoritesi, yerel iktidar ilişkileri ve toplumsal sessizlik kültürü içinde işleyen bir yapı olarak kurgular. Sciascia, Sicilya'yı terk etmeksizin onu evrensel bir gözlem noktasına dönüştürmüştür. Bu makalenin temel problemi, söz konusu temsili yalnız tarihsel bir arka planla değil, hangi toplumsal mekanizmalarla kurulduğunu kuramsal ve metinsel düzlemde birlikte gösterebilmektir.

Mafya olgusu çoğu zaman siyaset bilimi, hukuk ve suç araştırmaları ekseninde ele alınsa da, gündelik yaşama nüfuz eden sessizlik yasası olarak bilinen *omertà* düzenini yalnızca kurumsal belgelerle açıklamak yeterli değildir. Bu çalışmanın çıkış noktası, mafyanın tarihsel-ekonomik zemini ile kültürel-zihinsel boyutunu birlikte düşünmektir. Nitekim Dickie'nin (2009) ifadesiyle "Mafya yoksulluk ve yalıtılmışlıktan değil, güç ve zenginlikten doğdu" (s. 14). Bu çerçevede mafya, yalnızca suç üreten bir örgüt değil, belirli bir toplumsal rıza ve korku rejimi içinde süreklilik kazanan bir iktidar biçimi olarak görünür hale gelir. Bu çalışma, Gambetta'nın koruma ekonomisi ile Mosca'nın mafya ruhu yaklaşımını *Baykuşun Günü*'nün düğüm sahnelerinde birlikte kullanmaya odaklanmaktadır.

Bu çalışma aynı zamanda güncel literatürü de tartışmaya açmaktadır. Örneğin Djedaidi (2020) *Baykuşun Günü* için "polisye roman genel olarak, Sciascia'nınki ise özellikle, bir ülkeden diğerine engelsiz dolaşan kültürel öğelerle her zaman doludur" der (s. 280). Bu değerlendirme, romanın türsel ve kültürel boyutuna odaklanır. Bu makale ise Gambetta'nın koruma ekonomisi ile Mosca'nın mafya ruhu kavramını romanın düğüm sahnelerine birlikte uygulayarak bu tartışmaya metin içi kanıt düzeyinde katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Sciascia üzerine monografik çalışmalar arasında Ambroise'ın (1974) *Invito alla lettura di Leonardo Sciascia* ve Onofri'nin (1994) *Storia di Sciascia* başlıklı kitapları yer alır. Mafya ve iktidar ilişkisine odaklanan incelemeler, polisye anlatının toplumsal boyutunu tartışır. Castagnino (2014), *Baykuşun Günü*'nde *omertà* ile mafya-siyaset bağlarının değişim girişimlerini engellediğini belirtir (s. 30). Guagnini (2024), Sciascia'nın polisye anlatı aracılığıyla mafyanın işleyişini ve iktidarla suç ortaklıklarını nasıl temsil ettiğini inceler (s. 54). Tulante (2024) ise Sciascia ve Vassalli'nin mafya-devlet ilişkilerinin örtülmesine karşı tutumlarını karşılaştırır (s. 314). Coluccello'ya (2016) göre Sciascia, Sicilya'yı mafya perspektifinden dünyaya bakılan bir gözlem noktasına dönüştürür (s. 178). Antropolojik düzlemde Puccio-Den (2021), sessizliği mafya ile devlet arasında bir iletişim aracı olarak ele alır (s. 6). Bu yaklaşım, suskunluğun siyasal işlevini düşünmeye imkân verir. Türkçe alanyazında Karail Nazlıcan (2023), Camilleri'nin romanlarını bellek açısından incelerken Sciascia'yı toplumsal gerçekçilik bağlamında anar (s. 74). Baş (2019) ise *omertà*'yı mafya tipi örgütlerin hukuki tanımında yer alan koşullarla ilişkilendirir (s. 1957).

Bu makale, *Baykuşun Günü* romanını Diego Gambetta'nın *özel koruma endüstrisi* (private protection industry) yaklaşımı ile Gaetano Mosca'nın *mafya ruhu* (spirito di mafia) kavramını birlikte kullanarak analiz etmektedir. Çalışmanın temel sorusu şudur: Sciascia, romanda mafya gerçeğini hangi toplumsal ve siyasal mekanizmalarla temsil eder? Yöntem olarak yakın okuma ve sosyolojik metin çözümlemesi benimsenmiş, Bellodi-Don Mariano karşıtlığı, Colasberna cinayeti

ve tanık suskunluğu gibi düğüm sahneler üzerinden devlet-mafya-toplum ilişkisinin tartışılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede çalışma, Sciascia'nın mafya anlatısını yalnızca polisiye bir kurgu değil, modern devletin sınırlarını açığa çıkaran eleştirel bir toplumsal okuma olarak konumlandırmayı amaçlamaktadır. Çözümleme için yalnızca birden fazla tematik katmanın kesiştiği sahneler seçilmiştir. Bu katmanlar *omertà*'nın kolektif bir norma dönüşmesinden iyilik diliyle örtülen baskı ilişkilerine, itibar söyleminin hukuku gölgelemesinden tanıklığın çökmesiyle adaletin tıkanmasına uzanır.

Bu doğrultuda çalışma, önce mafyanın tarihsel arka planını kurmakta, ardından Gambetta ve Mosca'nın kuramsal çerçevesini metne taşımakta, son olarak *Baykuşun Günü*'nde devlet-mafya-toplum ilişkisini metin merkezli kanıtlarla çözümlemektedir.

Bu çalışma yakın okuma ile sosyolojik metin çözümlemesini birlikte kullanır. Birincil metin Semin Sayıt'ın Türkçe çevirisidir (Sciascia, 2002); çözümleme için kritik terimler Adelphi baskısındaki İtalyanca metinle karşılaştırılmıştır (Sciascia, 2004). Aksi belirtilmedikçe İtalyanca ve İngilizce kaynaklardan çeviriler yazara aittir. Sahne seçiminde ölçüt, birden fazla tematik katmanın kesiştiği düğüm sahnelerdir: Colasberna cinayeti ve tanık suskunluğu, Bellodi-Don Mariano karşıtlığı, parlamento sahnesi ve palmiye sınırı metaforu. İki kuramsal çerçeve farklı düzeylerde etkin olur. Gambetta'nın *koruma endüstrisi modeli* mafyanın işleyiş mekanizmasını ve aktörlerin teşviklerini açıklar. Mosca'nın *mafya ruhu* kavramı ise bu mekanizmanın toplumsal kabul ve meşruiyet koşullarını gösterir. Kurmaca bir metin kuramı sınamaz. Kuram, sahnelerin nasıl okunacağını yapılandırır, sahneler de iki kuramsal çerçevenin hangi noktalarda birbirini tamamladığını ya da birbirine karşıt olduğunu görünür kılar. Sayfa numarası içermeyen e-kitap kaynaklarında (Sciascia 1988 ve 2017, Camilleri 2009, Collura 2019, Lupo 2004) derginin Kaynak Gösterme Kılavuzu ve APA 7 uyarınca bölüm adı ve paragraf numarası verilmiş, paragraflar bölüm başlığından itibaren sayılmıştır.

## 1. Mafyanın Tarihsel Kökeni

Mafya, Güney İtalya'da özellikle Sicilya'da ortaya çıkarak örgütlenmiş, daha sonra da ülkenin geneline yayılmış, hatta ününü tüm dünyada duyurmuş, İtalya'nın sosyal, siyasi ve ekonomik hayatını etkilemiş bir yapılanmadır. Bu olgunun tarihsel kökenini yalnızca yoksulluk ya da düzensizlikle açıklamak yeterli değildir. Dolayısıyla mafyanın yükselişi, güç, sermaye, yerel otorite ve koruma ilişkilerinin kesiştiği bir zeminde okunmalıdır.

Mafyanın ortaya çıkışı ve örgütsel bir suç düzenine dönüşümü, Sicilya'nın özellikle Palermo çevresindeki ekonomik dönüşümüyle iç içe gelişmiştir. Antik Roma döneminde imparatorluğun tahıl ambarı olan ada (Dickie, 2009, s. 10), on dokuzuncu yüzyılda limon ve portakal ticaretiyle büyük bir ekonomik değer üretmeye başlamıştır. Bu zenginlik, ürünün korunması ve taşınması için yeni bir talep yaratmış, koruma ihtiyacı da mafyanın ilk faaliyet alanını oluşturmuştur. Dickie'nin (2009) verdiği rakamlar dönüşümün ölçeğini gösterir: "1834'te 400.000'den fazla kasa limon ihraç ediliyordu. 1850'ye gelindiğinde bu rakam 750.000'e ulaştı" (s. 13). Nitekim "1880'lerin ortasında her yıl 2,5 milyon kasa İtalyan narenciye ürünü New York'a ulaşıyordu. Büyük çoğunluğu Palermo'dan geliyordu" (Dickie, 2009, s. 13). Bu büyüme, ürünün korunması, taşınması ve ticari ilişkilerin güvence altına alınması gibi alanları stratejik hale getirmiştir.

Ekonomik dönüşümle aynı yıllarda "mafya" sözcüğünün kendisi de dolaşıma girer. Dickie'nin (2009) aktardığına göre:

bir zamanlar Palermo lehçesinde *mafioso* sıfatı «güzel», «gözüpek», «kendinden emin» anlamına geliyordu. [...] «Mafioso» sözcüğü suç çağrışımları kazanmaya, Sicilya lehçesinde yazılmış bir tiyatro oyunu, *I mafiusi di la Vicaria* (Vicaria, bir Palermo hapishanesiydi), sayesinde başladı. Oyun ilk kez 1863'te sahnelenmiş ve büyük başarı elde etmiştir. (s. 44)

Böylece mafya, yalnızca adli bir kategori değil, dilsel ve kültürel bir inşa sürecinin de ürünü olarak anlam kazanmıştır.

Gambetta'ya (1993) göre mafya belirli bir ekonomik girişimdir ve “özel koruma” satar (s. 1). Burada koruma, devletin sözleşmeleri ve mülkiyeti güvence altına alamadığı bir ortamda, taraflardan birinin ötekine güvenmediği her işlemde talep edilen bir hizmettir. Mafya bu hizmetin tedarikçisidir. Şiddet bu düzende amaç değil, hizmetin üretim aracıdır (ayrıntılı çözümleme için bkz. 2.1). Palermo çevresindeki *guardiania*<sup>1</sup> pratiği de bu mantığı doğrular. 1860-1900 arasında tarla ve ürün koruma faaliyetleri piyasa mantığına bağlanmış bir koruma düzenine dönüşmüştür. Bu nedenle mafya, yalnızca suç üreten bir yapı değil, güvenlik ve denetimi özelleştiren bir güç mekanizmasıdır.

Üyeleri arasında hiyerarşik bir yapıya sahip olan mafya, yasa dışı faaliyetlerini belirli bir disiplin ve itaat düzeni içinde yürütür. Bu yapı, gevşek bir suç ağından farklı olarak kendi iç hukukunu, yaptırım araçlarını ve bağlılık ilişkilerini üretir. Dickie (2009) bu çok katmanlı yapıyı “gölge devlet, yasadışı ticari girişim ve Masonlar benzeri gizli bir yeminli topluluk niteliklerini birleştirir” biçiminde tanımlar (s. XXIV). Tarihsel süreçte koruma, arabuluculuk ve cezalandırma işlevlerinin aynı örgütsel ağ içinde birleşmesi, mafyanın yerel düzeyde fiilî bir otorite kurmasına imkân tanımıştır.

Salvatore Lupo (2018), İtalyan devletinin tarih boyunca mafyaya kimi dönemlerde hoşgörü gösterdiğini, kimi dönemlerde ise baskı uyguladığını belirtir (Introduzione bölümü). Aynı bağlamda Lupo (2018), mafyanın gözetim ve cezalandırma uygulamalarıyla, vergi koyarak ve düzeni kendi yöntemleriyle sürdürerek devlet iktidarını taklit ettiğini belirtir (Introduzione bölümü). Dickie (2009) de koruma haracını devlet vergisiyle eşleştirir: “Koruma haraçları bir mafya ailesi için hukuki hükümetin vergileri neyse odur” (s. XXIV). Bu tespit, mafya olgusunu yalnızca kriminal faaliyetler toplamı olarak değil, devlet kapasitesinin zayıf ya da parçalı kaldığı alanlarda düzen kurma iddiası taşıyan bir yapı olarak değerlendirmeyi zorunlu kılar.

Bu iç içe geçmişlik yalnızca kuramsal bir tespit değildir. Dönemin parlamento tutanaklarına da yansımıştır. Lupo'nun (2018) aktardığı parlamento tartışmasında Milletvekili Francesco Cordova, mafyanın merkezinin kamu güvenlik güçleri içinde bulunduğunu ileri sürerek hükümeti suçlar (Due prospettive: sguardo esterno e sguardo interno bölümü). Bu ifade, mafya ile kamu otoritesi arasındaki sınırın birçok dönemde geçirgen olduğunu, dolayısıyla meselenin yalnızca devlet-dışı suç çerçevesiyle açıklanamayacağını gösterir.

Mafyanın yerel kökeni zamanla ulusötesi bir karakter de kazanır. Dickie'nin (2009) aktardığı göç rakamları bunu gösterir: “1901 ile 1913 arasında yaklaşık 1,1 milyon Sicilyalı göç etti. Bu, ada nüfusunun dörtte birinden biraz azına denk düşüyordu. Bunlardan yaklaşık 800.000'i gidecekleri yer olarak ABD'yi seçti” (s. 199). Lupo (2008) bu göçü iki yakalı bir yapının kuruluşu olarak okur: “İki yaka arasındaki bağ yapısal niteliktedir. Diyebilirim ki mafya, iki yakanın iç içe

<sup>1</sup> Gambetta (1993), Lupo'nun araştırmasından hareketle, 1860–1900 arasında Palermo çevresindeki Conca d'Oro'da tarla ve ürün koruma işini *guardiania* adıyla ele alır (s. 87).

geçmesi dışında ne vardır ne de hiçbir zaman var olmuştur” (s. 3). Böylece Palermo-New York hattı, yalnızca göçün değil, suç, koruma ve aracılık ağlarının da taşıyıcısı haline gelir.

Güney İtalya’nın bu toplumsal gerçekliği, Sciascia’dan önce de İtalyan edebiyatında farklı yazarlar tarafından görünür kılınmıştır. Luigi Pirandello, Giovanni Verga ve Carlo Levi gibi isimler, *Mezzogiorno*<sup>2</sup>’nin yoksulluk, eşitsizlik, adaletsizlik ve kırılğan modernleşme deneyimini farklı estetik biçimlerle işlemişlerdir. Leonardo Sciascia ise bu durumu daha eleştirel bir düzleme taşıyarak polisiye anlatı formu içinde devlet, hukuk ve suç ilişkisini sorgular. Nitekim Dickie’nin (2009) değerlendirmesiyle *Baykuşun Günü*, “mafya bir yüz ve bir ses veren ilk kitap, unutulmaz Don Mariano Arena karakteriyle” (s. 337). Bu nedenle *Baykuşun Günü*, mafyanın tarihsel kökenini yalnızca geçmişe ait bir sorun olarak değil, modern İtalya’nın merkez-çevre gerilimi içinde süreklilik kazanan bir iktidar meselesi olarak görünür kılan temel metinlerden biridir.

### 1.1. Leonardo Sciascia-Mafya İlişkisi

Leonardo Sciascia’nın mafya anlatısını doğru konumlandırmak için, metni yalnız kuramsal bir çerçevede değil, yazarın biyografik ve toplumsal konumuyla birlikte okumak gerekir. Sciascia, 1921’de Agrigento iline bağlı Racalmuto’da doğmuş ve yaşamının neredeyse tamamını bu coğrafyada geçirmiştir. Matteo Collura’nın (2019) vurguladığı gibi Sciascia “doğduğu topraklardan hiç uzaklaşmamış (bir aydan fazla asla). Tersine orayı ideal bir gözlem noktasına, hatta dünyanın bir metaforuna dönüştürmüştür” (Introduzione bölümü, para. 2). Bu nedenle Sciascia’da mafya, dışarıdan gözlenen bir suç olgusu değil, içeriden deneyimlenen bir toplumsal gerçekliktir. Nitekim Sciascia (1988) romanın doğuşunu da doğrudan bu deneyime bağlar. Bu yaklaşımı da şu şekilde aktarmaktadır: “*Baykuşun Günü*, mafyanın Sciacca kasabasında işlediği komünist sendikacı Miraglia cinayetinden esinlenmiştir” (IV. bölüm, para. 21).

Bu içeriden bakış, yazarın çocukluk ve gençlik tanıklıklarıyla da temellenir. Sciascia (1988), “hayatımın ilk yirmi yılını iki kat adaletsiz, iki kat özgür olmayan, iki kat akıldışı bir toplumun içinde geçirdim” derken (I. bölüm, para. 5), Sicilya’daki siyasal-toplumsal baskı düzenini kişisel deneyim düzleminde ortaya koyar. Daha da önemlisi, aile ve yerel güç ilişkilerini mafyanın toplumsal kökenine bağlayan şu sözleri bunu açıkça gösterir: “Sicilya’da aile... mafyanın ilk köküdür, bunu iyi biliyorum” (Sciascia, 1988, I. bölüm, para. 15).

Sciascia’nın mafya hakkında yazarken benimsediği tavır da bu noktada nettir. Kendisini teknik bir uzman olarak değil, yaşadığı coğrafyanın tanığı olarak konumlandırır. “Mafya uzmanı sayılmak kadar beni rahatsız eden hiçbir şey yok... Ben yalnızca Batı Sicilya’daki bir kasabada doğmuş, yaşamış ve yaşayan biriyim” sözleri, bu yaklaşımın en açık ifadesidir (Sciascia, 2017, Corriere della Sera, 19 settembre 1982 bölümü, para. 1). Dolayısıyla onun metinlerinde mafya tartışması yalnızca adli bir çözümleme değil, gündelik hayatı, suskunluğu, meşruiyeti ve iktidar ilişkilerini birlikte ele alan bir toplumsal okuma biçimidir.

Bu çizgi, Sciascia’nın kamusal-siyasal konumuyla da tutarlıdır. Sciascia’nın parlamento sorularını *Un onorevole siciliano* başlığı altında derleyen Camilleri (2009) bunu açıkça yazar: “Ama gerçekte Sciascia, ister roman yazsın ister hararetli polemikler doğurmaya yazgılı güncel yazılar yayımlasın, her zaman bir siyasetçi olmuştur ve olmaya devam etmektedir” (L’impegno

<sup>2</sup> *Mezzogiorno*, Sicilya, Sardunya, Napoli ve çevresi gibi İtalya’nın güney bölgelerini kapsayan coğrafi ve sosyoekonomik bir terimdir. Bölge tarihsel olarak sanayileşmiş kuzeye kıyasla ekonomik geri kalmışlık, toprak eşitsizliği ve zayıf devlet kapasitesiyle anılmıştır.

politico diretto: il consigliere comunale bölümü, para. 2). Collura'nın (2019) ifadesiyle de Sciascia için “mafya ile mücadele, [...] adalet ve demokrasi fikrinin bizzat sınındığı bir cepheydi” (Introduzione bölümü, para. 10). Bu nedenle *Baykuşun Günü*'ndeki mafya temsili, yalnızca polisiye bir kurgu başarısı değil, adalet, demokrasi ve devlet kapasitesi tartışmasını metnin merkezine taşıyan eleştirel bir müdahaledir. Sciascia bu bağı kendi sözleriyle de kurar: “Benim için her şey adalet sorununa bağlıdır. Bu sorun özgürlüğü, insan onurunu ve insanlar arası saygıyı kapsar. Yazıda yoğunlaşan, yazıda ıstırabını ya da kurtuluşunu bulan bir sorun” (Collura, 2019, Henry Brulard tra gli zolfatari bölümü, para. 198).

Bu biyografik ve düşünsel konum, *Baykuşun Günü*'nün yalnızca bir polisiye metin olarak değil, toplumsal bir iktidar çözümlemesi olarak okunmasını mümkün kılar. Bir sonraki bölümde romanın anlatı iskeleti kısaca verilecek, sahne çözümlemeleri 3. ve 4. bölümlerde yapılacaktır.

## 1.2. Toplum, Mafya ve *Baykuşun Günü*

Sciascia'nın mafyayı bizzat yaşadığı coğrafyadan yola çıkarak anlattığını gördükten sonra, bu bakışın romanda nasıl kurulduğuna geçmek gerekir. Bu noktada *Baykuşun Günü*<sup>3</sup>, yalnızca bir polisiye metin değil, toplum-mafya-devlet ilişkisini açığa çıkaran eleştirel bir anlatıdır.

*Baykuşun Günü*, Sicilya'da işlenen bir cinayetin ardından yürütülen soruşturmayı konu alır. Romanın açılışında Salvatore Colasberna, bir sabah otobüse binmek üzereyken öldürülür. Olay yerindeki yolcular kısa sürede dağılır, poğaça satıcısı ise ancak uzun bir sorgulamadan sonra bilgi verir. Soruşturmayı, Parma'dan gelen Yüzbaşı Bellodi yürütür (Sciascia, 2002, ss. 9-15, 30-31).

Colasberna'nın kooperatifine yöneltilen koruma teklifleri, cinayetin arka planını araştıran Bellodi'nin üzerinde durduğu konular arasındadır. Kaybolan Paolo Nicolosi'nin eşinin anlattıkları ve muhbir Calogero Dibella'nın verdiği bilgiler de soruşturmaya yön verir. Muhbirin öldürülmeden önce gönderdiği mektupta Don Mariano Arena ile Rosario Pizzuco'nun adları yer alır. Bellodi, bu iki kişinin de tutuklanmasını ister ve daha önce yakalanmış olan Diego Marchica'yla birlikte üçünü sorgulamaya hazırlanır (Sciascia, 2002, ss. 19-20, 28, 39-42, 58-63).

Sorgulama sırasında Bellodi, muhbirin mektubunun fotokopisini Don Mariano'ya gösterir. Don Mariano ise belgeyi üzerinde adının yazılı olduğu bir kâğıt parçası olarak değerlendirir. Konuşmanın ilerleyen bölümünde insanları beş sınıfa ayırır ve Bellodi'yi saygı duyduğu insanlar arasında gördüğünü belirtir. Bellodi de ona aynı biçimde karşılık verir, fakat bir mafya başkanıyla karşılıklı saygı sunar duruma düşmekten rahatsız olur (Sciascia, 2002, ss. 102-108).

Tutuklamalar davanın sonuçlanmasını sağlamaz. Parlamentoda mafyanın varlığı reddedilir. Marchica'nın cinayet sırasında başka bir yerde bulunduğunu söyleyen tanıklar, Bellodi'nin hazırladığı davayı çökertir. İzinli olarak Parma'da bulunan Bellodi, bu gelişmeleri kendisine gönderilen gazetelerden öğrenir. Roman, bütün bunlara rağmen Sicilya'ya dönme kararıyla sona erer (Sciascia, 2002, ss. 119-127).

## 2. Kuramsal Çerçeve Olarak Mafya Sosyolojisi

### 2.1. Diego Gambetta ve Koruma Endüstrisi Olarak Mafya

Mafyanın nasıl işlediğini anlamak için öncelikle Gambetta'nın koruma endüstrisi modeline bakmak gerekir. Diego Gambetta (1993), *The Sicilian Mafia: The Business of Private Protection*

<sup>3</sup> Romanın başlığı, Shakespeare'in VI. Henry oyununda geçen bir ifadeye dayanır (Djedaidi, 2020, s. 281). Baykuşun gündüz görünmesi imgesi, romanda gizli iktidar ilişkilerinin görünür hâle gelişini düşündürür.

adlı çalışmasında mafyayı şöyle tanımlar: “Mafya, özel koruma üreten, pazarlayan ve satan belirli bir ekonomik girişimdir” (s. 1).

Bu tanım, mafyayı bir şiddet örgütü olarak değil, koruma satan bir piyasa aktörü olarak okumayı önerir. Gambetta (1993) bunu açıkça yazar: “Şiddet bir amaç değil, araçtır. Nihai ürün değil kaynaktır. Asıl meta korumadır” (s. 2). Dolayısıyla mafya, düzenin çöktüğü bir alanda kaos üretmekten çok, güvencesizlikten yararlanarak güvenliği özelleştirir ve bunu piyasaya sürer. Bunun temelinde güven eksikliği vardır: “Taraflardan en az birinin diğerinin kurallara uyacağına güvenmediği her işlemde, koruma arzu edilir hale gelir. Güvenin pahalı ve yetersiz bir ikamesi olsa bile” (Gambetta, 1993, s. 2).

Bu yaklaşım başka çalışmalarda da karşılık bulur. Lupo, Gambetta’nın koruma tezini kabul etmekle birlikte haraç boyutunu da vurgular. Mafya çoğu zaman kendi yarattığı tehditlere karşı koruma satar (Lupo, 2010, una storia difficile bölümü). Böylece mafya, yalnızca şiddet uygulayan bir örgüt değil, koruma vaadiyle baskıyı meşrulaştıran ve bu ikisini birlikte kullanan bir güç ilişkisi olarak anlaşılır.

Gambetta’nın bu yaklaşımı, Sicilya’nın tarihsel örnekleriyle de desteklenir. Özellikle Palermo çevresindeki *Conca d’Oro*<sup>4</sup>’da 19. yüzyıl boyunca gelişen *guardiania* pratiği, korumanın örgütlü ve ücretli bir hizmete dönüştüğünü gösterir. Gambetta’ya (1993) göre arazilerin küçük olması koruyucunun özerkliğini artırmış, bunun sonucu olarak koruma bedeli yükselmiş ve Lupo’nun ifadesiyle hizmet giderek haraç düzenine yaklaşmıştır (s. 87). Bu yüzden mafyanın yükselişi ceza hukuku kategorilerinin ötesinde, piyasa ilişkileri, mülkiyet yapısı ve yerel otorite boşluklarıyla birlikte anlaşılabilir.

Bu modelin bir diğer önemli unsuru itibardır. Koruma sağlayıcısının itibarı, şiddeti sürekli kullanmadan da boyun eğdirebilir. Şiddete başvurabileceğinin bilinmesi çoğu durumda fiilî şiddetin yerini alır. Bu noktada mafyanın gücü, sadece uyguladığı zorlamadan değil, zorlayabileceğine dair toplumsal inançtan beslenir. Bu nedenle Gambetta’nın koruma vurgusu yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda itibar üzerinden işleyen bir güç ilişkisine de işaret eder.

Gambetta’nın modeli eleştirisiz değildir. Schneider ve Schneider’a (2003) göre Gambetta mafya mensuplarını haraççı olarak tanımlamaktan kaçınır. Nitekim onları “şiddet kullanan yasadışı saldırganlar” yerine “şiddet kullanan yasadışı koruyucular” olarak konumlandırır (s. 111). Ayrıca Sicilya’daki güvensizliğin köklü bir tarihsel sabit olarak sunulması mafyayı neredeyse kaçınılmaz kılar. Oysa mafya salt bir koruma sağlayıcı değil, korku, itaat ve cezalandırma üreten bir iktidar pratiğidir.

Bu çalışma açısından Gambetta’nın katkısı, mafyanın işleyişini koruma talebi, güvensizlik ortamı, itibar ve şiddetin araçsallaştırılması üzerinden açıklamasıdır. Bir sonraki alt bölümde bu model, Mosca’nın mafya ruhu yaklaşımıyla tamamlanacaktır. Ardından her iki çerçeve *Baykuşun Günü*’nde Colasberna cinayetinin tanıksız kalması, Bellodi’nin ifade toplama süreci, Don Mariano’nun itibar dili ve soruşturmanın kurumsal tıkanması üzerinden ele alınacaktır.

## 2.2. Gaetano Mosca ve Mafya Ruhu

Diego Gambetta mafyayı ekonomik bir koruma endüstrisi olarak açıklarken, Gaetano Mosca aynı olguyu toplumsal zihniyet ve davranış kalıpları üzerinden çözümlemektedir. Mosca’nın

<sup>4</sup> *Conca d’Oro* (Altın Kase), Palermo’yu çevreleyen verimli tarım alanıdır. Özellikle narenciye bahçeleriyle ünlü olan bölge, 19. yüzyılda mafyanın koruma pratiğinin şekillendiği başlıca coğrafyadır.

katkısı, mafyanın yalnızca ne yaptığını değil, hangi kültürel ve toplumsal kodlar içinde meşruiyet kazandığını göstermesidir. Mosca'nın (2021) açık ifadesiyle “mafya” tek katmanlı bir olgu değildir: “birbiriyle yakından ilişkili... iki ayrı toplumsal olgu”dan oluşur. Birinci düzlemde mafya, “belli tutum ve tavırları içeren bir hissiyat ve düşünce tarzı”dır. İkinci düzlemde ise bu zihniyetin kurumsallaştığı örgütsel ağıdır (s. 20).

Mosca'nın yaklaşımında mafya, ceza hukukunun konusu olan bir suç topluluğundan ibaret değildir. Mafya, toplumsal ilişkileri düzenleyen alternatif bir normlar dizisidir. Söz konusu normlar, özellikle itibar, şeref, aracılık, koruma ve *omertà* etrafında örgütlenir. Bu nedenle Mosca açısından mafya üyeliği, örgüte aidiyetten öte belirli bir davranış ve düşünce biçimini benimsemektir.

Mosca'nın (2021) tanımı nettir: “Mafya hissiyatını ve zihniyetini, daha doğrusu ‘mafya ruhu’ denen şeyi kısaca şöyle tarif edebiliriz: Haksızlığa uğrayan, mağdur edilen bir kimsenin adalet aramak için devletin adli makamlarına veya emniyet yetkililerine başvurmasını zayıflık veya korkaklık belirtisi olarak görmek” (s. 21). Bu nedenle mafya ruhunun merkezinde yalnız şiddet değil, adalet başvurmaya ayıp sayma vardır.

Mosca'ya (2021) göre klanların amacı tek bir noktada birleşir: “suç teşkil edecek eylemlere asgari ölçüde başvurarak... azami ölçüde prestij ve yasadışı kazanç elde etmek” (s. 43). Bu, mafyanın sürekli şiddete başvuran bir yapı değil, şiddeti stratejik bir araç olarak kullanan bir güç düzeni olduğunu gösterir. Aynı bağlamda mağdur bile ödediği bedeli “zorla elinden alınmış bir haraç olarak görmek yerine nezaketen verdiği bir hediye veya bir nevi hizmet addederek kendini teskin eder” (ss. 43-44).

Mosca (2021) bu düzenin doğrudan sonucunu da açıkça yazar: “mafya ruhu dediğimiz şeyin doğrudan sonucu ‘sessizlik yasası’ olarak bilinen *omertà*’dır” (s. 23). Dolayısıyla *omertà*, salt korku değil, toplumsal statü kaybı korkusuyla da beslenen bir davranış normudur. Adalet başvurmamak, saldırgandan zayıf olduğunu kabul etmek anlamına gelir.

Mosca'nın narenciye bahçeleri ve yerel aracılık örnekleri, bu düzenin gündelik hayatta nasıl işlediğini gösterir. Ürün satmak ya da arazisini korumak isteyen mülk sahibine işinin ehli bir adam önerilir. Görünürde düzen kurulur, fiiliyatta ise bağımlılık doğar. Mosca'nın (2021) aktardığına göre bu aracılık sonucunda mülk sahibinin eline geçen para “piyasada geçerli fiyatlardan veya rayiç kira bedelinden yüzde 4-5 daha düşük” kalır ve klan üyeleri “ürünlerin küçük bir bölümüne” el koyar (s. 45). Dolayısıyla burada işleyen şey yalnız ekonomik sömürü değildir. İtaat, iyilik görüntüsü altında yeniden kurulur.

Bu çerçevede mafya ruhu, yalnızca suç faillerinin değil, tanıkların, mağdurların ve yerel toplumun da dahil olduğu bir davranış kalıbı haline gelir. Mosca'ya (2021) göre kurbanlar ve tanıklar “hiçbir şey görmediniz, hiçbir şey duymadınız” baskısıyla hareket eder ve soruşturma sürecinde verilen ifadeler çoğu zaman yargı aşamasında geri çekilir (s. 53). Böylece adalet, hukuki normlardan önce toplumsal korku, itibar ve sadakat ağıları yüzünden işlemez hale gelir.

Mosca (2021) bunu daha açık bir ifadeyle de ortaya koyar: “Mafya, bu gibi suçların adli makamlara ve kolluk güçlerine şikayet edilmesini korkakça, namertçe bir davranış olarak değerlendirir” (s. 22). Bu ifade, *omertà*'nın bireysel suskunluktan çok kolektif bir ahlak kuralı olduğunu gösterir.

Mosca'nın bir diğer önemli katkısı, mafya-devlet ilişkisini yalnız karşıtlık üzerinden okumamasıdır. Onun analizinde sorun, devletin mutlak yokluğu değil, yerel düzeyde devlet görevlileri, siyasal aktörler ve suç ağları arasında oluşan geçirgen ilişkilerdir. Bu nokta, mafyanın toplumsal köklerinin yalnız suç dünyasında değil, meşru kurumların çevresinde de üretilebildiğini gösterir. Mosca (2021) bu ilişkiyi *mafia in quanti gialli*<sup>5</sup> (Türkçe çevirisi ile “kravatlı mafya”) kavramıyla adlandırır. Bu bağlamda “üst sınıflara mensup” kişilerin mafya klanlarına sağladığı himaye ve desteği açıklar (s. 55). Böylece mafya, hukuk dışı bir istisna olmaktan çok, zayıf kurumsal yapı ile güçlü gayri resmi ağların bir arada var olduğu bir iktidar biçimidir. Francese (2012) de Sciascia'nın devlet boşluğu vurgusuna dikkat çeker: “Sciascia, örgütlü suçun devletin bıraktığı boşlukta büyüdüğü görüşünde hep kararlı kalmıştır” (s. 17).

Bu çalışma açısından Mosca'nın modeli, Gambetta'yı dışlayan değil tamamlayan bir işleve sahiptir. Gambetta koruma pazarının ekonomik mantığını açıklarken, Mosca bu pazarın kültürel kodlarını ve toplumsal kabul koşullarını ortaya koyar. Başka bir ifadeyle, Gambetta mafyanın nasıl işlediğini, Mosca ise nasıl düşündüğünü açar. Bu ikili çerçeve birlikte kullanıldığında *Baykuşun Günü*'ndeki temel gerilim daha net okunur. Bellodi'nin hukuka dayalı devlet anlayışı ile Don Mariano'nun itibar, aracılık ve *omertà* üzerinden işleyen yerel otorite anlayışı aynı toplumsal alanda çatışır. Bir sonraki bölümde bu çerçeve, romanın sahnelerine doğrudan uygulanacaktır.

### 2.3. Omertà: Kavramsal Çerçeve ve Tarihsel Arka Plan

Roman çözümlemesine geçmeden önce *omertà*'nın kavramsal çerçevesini ve tarihsel arka planını netleştirmek gerekir, çünkü terim Türkçe okur için kendiliğinden açık değildir.

*Omertà*'nın tarihsel-toplumsal zemini, Sciascia'nın farklı metinlerinde aynı doğrultuda kurulur. Kavramın etimolojik kökeni de bunu gösterir. Dickie'nin (2009) aktardığına göre “«umiltà» (Sicilya lehçesinde «umirtà»)” sözcüğünün “bugün «omertà» sözcüğünün en olası kökeni olduğu düşünülmektedir” ve “*omertà* başlangıçta bir boyun eğme yasasıydı” (s. 30). Kökteki anlam sessizlik değil itaattir. Kavram daha baştan bir iktidar ilişkisine işaret eder. Sciascia'nın 3. Bölümde ele alınan parlamento konuşması da meseleyi devlet yokluğu tezinin dışına taşır. *Omertà* ilkel bir gelenek kalıntısı değil, devletle toplum arasındaki tarihsel kırılmanın ürünüdür. Aynı çizgide, Sciascia'nın aileyi mafyanın ilk kökü olarak tanımlaması, *omertà*'nın yalnızca suç örgütü baskısıyla değil akrabalık ve sadakat ağlarıyla kurulduğunu gösterir. *Il giorno della civetta*'nın ek notundaki *sentire mafioso* tanımı da bunu doğrular. Sciascia (2004), Pitre'nin *sentire mafioso* adını verdiği bu hissiyatı, “yasaların ve devlet organlarının dışında” işleyen “bir yaşam anlayışı, bir davranış kuralı, adaleti gerçekleştirmenin ve yönetmenin bir biçimi” olarak tanımlar (Appendice bölümü, para. 3).

Bu kavramın mafya içinden nasıl üretildiği de tarihsel olarak belgelenmiştir. Lupo (2008), Rosario Spatola'ya ait el konulan bir metni aktarır: “adı mafya değildir, *omertà*'dır. Yani onur insanlarıdır, zayıflara yardım eden ve onlardan çıkar sağlamayan” (s. 257). Djedaidi (2020) de *omertà*'yı aynı doğrultuda Sicilya zihniyetinin parçası olarak okur: romanın açılış sahnesindeki kişiler okura hem “Sicilya zihniyetinin tipik bir davranışı” olan *omertà*'yı hem de Sicilya örnekleri ile geleneklerinin bazı karakteristik unsurlarını sergiler (s. 283).

<sup>5</sup> *Mafia in quanti gialli* ifadesi, kullanılan Türkçe çeviride “kravatlı mafya” olarak karşılanmıştır (Mosca, 2021, s. 55, çev. O. Öztürk).

### 3. İki Ayrı Dünya, İki Ayrı Hukuk: Devlet-Mafya Çatışması

*Baykuşun Günü*’nün merkezindeki çatışma bir suç soruşturmasının ötesinde, aynı toplumsal alanda işleyen iki ayrı hukuk mantığının karşılaşmasıdır. Bir yanda delil, usul ve kamusal meşruiyete dayanan devlet hukuku. Diğer yanda itibar, aracılık, sadakat ve *omertà* üzerinden işleyen gayri resmi mafya düzeni. Sciascia’nın parlamento konuşmasındaki tespiti bu çatışmayı özetler: Mafya devletin yokluğunda değil, devletin varlığı içinde yükselir (Camilleri, 2009, Seduta del 6 marzo 1980: Ancora sul fenomeno della mafia bölümü, para. 2). Aynı konuşmada Sciascia, bir İngiliz yazarın tanımını benimseyerek bunu daha da ileri götürür: “Mafya, Sicilya’nın sahip olabileceği tek olası burjuva devrimidir. O halde kabul edelim ki bu devrim yapıldı ve bu burjuvazi iktidarda” (Camilleri, 2009, Seduta del 6 marzo 1980: Ancora sul fenomeno della mafia bölümü, para. 4). Romanın asıl sorusu bu yüzden devletin var olup olmadığı değil, hukukun neden işlemediğidir. Dickie (2009) de aynı noktaya dikkat çeker: Mafya alternatif bir hükümet değildir, resmi devlete sızarak onu kendi amaçlarına bükerek var olur (s. XXIV).

Bellodi romanda devletin hukuk düzenini temsil eder. Olayı kişisel kanaatle değil, delil zinciriyle ilerletmek ister. Sciascia (1988) bu karakterleri kendi yazarlık evreni içinde şöyle konumlandırır: “Bunlar benim için yalnızca yasayı somutlaştırır. O yasa ki onsuz bir toplum yaşayamaz. Talihsizlikleri, bu yasayı bir türlü uygulayamamalarıdır” (IV. bölüm, para. 16). Ancak Bellodi adım adım ilerledikçe sorunun tek tek faillerden büyük olduğunu görür: “Gerek namuslu insanların gerekse alçakların ağız açmamaları onu hep koruyacak” (Sciascia, 2002, s. 106). Bu cümle romanın asıl meselesini özetler niteliktedir. Sessizlik suç ortaklarının taktiğini aşar. Toplumun hukuka karşı kurduğu kendi düzenidir.

Don Mariano Arena bu ikinci düzenin somutlaşmış temsilcisidir. Bellodi’nin dayandığı yazılı delile verdiği yanıt, iki hukuk anlayışı arasındaki uçurumu gösterir: “Bana kalırsa hiçbir anlamı yok: Üstünde adım yazılı bir kağıt parçası” (Sciascia, 2002, s. 102). Devlet hukukunda belge hakikati kurarken, Don Mariano’nun düzeninde belge, itibar karşısında ağırlık kaybeder. Bu yüzden delilin etkisizleşmesi teknik bir eksiklikten değil, meşruiyetin hukukun dışında üretilmesinden kaynaklanır.

Roman, Sicilya’da mafyanın inkâr dilini de gözler önüne serer. Soruşturmanın başlarında bir milletvekilinin mafyanın varlığını reddeden sözü son derece açıktır: “Biz iki Sicilyalı mafyaya inanmıyoruz” (Sciascia, 2002, s. 34). Bu söylem, mafyanın yokluğunu değil, adı konmamış meşruiyetini koruyan bir söylemdir. Sciascia’nın (2004) kitabın ekinde yazdığı not da bu inkâr politikasını tarihsel düzlemde doğrular niteliktedir: “O dönemde hükümet mafya olgusuna yalnızca ilgisiz değildi, onu açıkça inkâr ediyordu” (Appendice bölümü, para. 2). Soruşturma ilerledikçe bu gerilim kurumlarla da çarpışır. Adli süreç işliyor gibi görünür ama tanıklıklar geri çekilir, siyasal baskı artar ve dava boşa düşer. Romanın parlamento sahnesinde hükümet danışmanı mafya suçlamalarını açıkça reddeder: “Hükümetin kendisinin ‘mafya’ adı verilen bir örgütle ilişkisi olduğu yolundaki alçakça suçlamaları şiddetle reddediyor, bu örgütün sosyalistlerin ve komünistlerin hayal ürününden başka bir şey olmadığını vurguluyordu” (Sciascia, 2002, s. 119). Bellodi ise Parma’dan, “binbir güçlkle hazırladığı davanın su götürmez yeni savunma kanıtlarıyla, kağıttan bir şato gibi bir üfürükte yıkıldığını” öğrenir, çünkü “kendilerinden kuşku duyulması olanaksız, saygın bazı kimseler” cinayetin işlendiği gün ve saatte Marchica’nın yetmiş altı kilometre uzakta olduğunu söyleyerek onun lehine tanıklık etmiştir (Sciascia, 2002, s. 120). *Baykuşun Günü*’nde adaletin yenilgisi tek bir failin kaçışıyla açıklanamaz. Hukuk, toplumsal meşruiyetini kuramadığı bir yerde yalnız bırakılmıştır.

Bu çerçevede Bellodi-Don Mariano karşıtlığı, Kuzey-Güney kültürel farkının ötesinde, devlet hukuku ile yerel iktidar düzeni arasındaki çatışmadır. Romanın sonunda Bellodi, Parma sokaklarında “başka bir boyuttaymışçasına” dolaşırken bile “kafasındaki en belirgin düşünce uzaklardaki Sicilya ve orada egemen olan haksızlığın ve ölümün ağırlığı”dır (Sciascia, 2002, s. 120). Bellodi fiziksel olarak bile o coğrafyada kalamamıştır. Onun hukuku eşitlik ve usule dayanırken, Don Mariano’nun düzeni koruma, itibar ve kişisel ağlar üzerinden yürür. Sciascia’nın asıl sorusu bu yüzden suçlunun kim olduğu değil, hukuk toplumda karşılık bulmadığında adaletin nasıl mümkün olacağıdır.

Bu tıkanma yalnızca devletin yokluğuyla açıklanamaz. Bellodi’nin yenilgisi kurumların olmayışından çok, kurumların yerel güç ağlarıyla temas ettiği yerde işlevini yitirmesinden kaynaklanır. Roman mafyayı devletten ayrı bir sapma olarak değil, devletin yerelde uygulanamayışının bir parçası olarak okur. Francese (2012) Sciascia’nın Moro komisyonu sırasındaki değerlendirmelerini aktarırken devlet ile suç ağlarının iç içe geçmesini vurgular: suç ve “karşı-devlet” devleti yutmuş, mafya, terörizm ve devlet arasındaki suç ortaklığı devleti yıkıcı gruplardan ayırt etmeyi olanaksız kılmıştır (s. 33). Dickie (2009) Sciascia’nın devlet ve mafyaya yönelik güvensizliğini şöyle açıklar: Sciascia’ya göre mafya İtalyan polisinin gayriresmi bir koluydu ve devletle mafya aynı baskıcı refleksleri paylaşıyordu (s. 418).

Bu iç içeliğin yalnızca Sicilya’ya özgü olmadığı, romanın son sayfalarında Bellodi’nin arkadaşının ağzından dile getirilir. Palmiye ağaçlarının güneyden kuzeye doğru ilerleyişinden yola çıkan bu metafor, mafyayı doğuran toplumsal koşulların coğrafi sınır tanımadığını ima eder. “Palmiye ağaçları çizgisinin [...] her yıl galiba beş yüz metre kuzeye doğru ilerlediğini söylüyorlar [...] İşte bu palmiye, bu koyu kahve, bu rezalet çizgisi derecedeki cıva gibi yükseliyor, bütün İtalya’yı kaplıyor, Roma’yı geçmiş bile” (Sciascia, 2002, s. 124). Nitekim bu konuşma “Belki bütün İtalya Sicilya olmak yolunda...” cümlesiyle açılır (Sciascia, 2002, s. 123). Sciascia bu uyarıyı romanın dışında da sürdürür. *La Sicilia come metafora*’da palmiye sınırının “güneyden kuzeye doğru yılda elli metre ilerlediği” söylenir (Sciascia, 1988, III. bölüm, para. 1). Aslında Sciascia (1988) Sicilya tarihini şöyle özetler: “Sicilya tarihi baştan sona bir yenilgiler tarihidir. Aklın yenilgileri, akıllı insanların yenilgileri” (I. bölüm, para. 6). Bu çerçevede palmiye sınırı yalnızca coğrafi değil, *omertà*’nın ve gayri resmi iktidar ağlarının ülke genelinde sıradanlaşması tehlikesine işaret eden siyasal bir metafora dönüşür.

Sonuç olarak 3. bölümün temel bulgusu şudur: *Baykuşun Günü*’nde adaletin yenilgisi ne tek bir suçlunun kaçışıyla ne de yalnızca kurumsal bir zaafıla açıklanabilir. Asıl sorun, *omertà*’nın beslediği toplumsal meşruiyet boşluğudur. Devletin hukuku kâğıt üstünde geçerlidir ama toplumda karşılık bulmaz.

#### 4. Sessizliğin Dili: *Omertà* Kavramı ve Toplumsal İşleyişi

Üçüncü bölümde gösterildiği üzere *Baykuşun Günü*’nde asıl çatışma, iki failin kişisel karşıtlığından çok, iki hukuk düzeninin aynı toplumsal alanda birbirini boşa düşürmesidir. Bu gerilimin toplumsal mekanizması doğrudan *omertà* üzerinden okunabilir. Bu çalışmada *omertà* terimi, mafyanın ürettiği kolektif suskunluk normunu, suskunluk ve tanık suskunluğu ifadeleri ise bu normun romandaki somut davranış görünümünü adlandırır. *Omertà* salt bir konuşmama davranışı değil, tanıklığı askıya alan, hakikatin hukuka ulaşmasını engelleyen ve yerel güç ağlarını ayakta tutan bir toplumsal düzendir.

Romanın açılış sahnesi anlatıda bu çerçeveyi somut bir şekilde gösterir. Colasberna'nın otobüse binmek üzereyken öldürülmesinin ardından başçavuşun yüzbaşıya sunduğu rapor durumu özetler: “Otobüs yolcularından hiçbiri bir şey görmemiş” (Sciascia, 2002, s. 14). Poğaça satıcısı bile ancak iki saatlik sorgudan sonra konuşur (s. 14). Bu başlangıç, *omertà*'nın romanın sonunda değil, daha ilk sahnede devreye girdiğini gösterir. Cinayet kamusal bir mekanda, kalabalık önünde gerçekleşir. Ancak tanıklık kamusal bir sorumluluğa dönüşmez. Bellodi'nin soruşturma sırasında ortaya koyduğu tablo, Gambetta'nın koruma piyasası modelini doğrudan yansıtır. Bellodi'nin verdiği örnekte on şirketten dokuzu korumayı kabul etmiş, Colasberna'nın kooperatifi ise “oyuna gelmek istemeyen, ihalelere dürüstçe katılan, hiçbir korumaya gereksinim duymadan rekabetlere giren” bir şirket olarak kalmıştır (Sciascia, 2002, ss. 19-20). Gambetta'ya (1993) göre güvensizlik ortamında koruma arzu edilir hâle gelir (s. 2). Colasberna, korumayı reddetmesinin bedelini hayatıyla öder. Sciascia (2002) ilk şok anını “Otobüste kimse yerinden kımıldamadı” cümlesiyle verir (s. 10). Hemen ardından gelen “Meydan boşalınca otobüs de boşalmış, ortada yalnız şoför ve biletsiz kalmıştı” ifadesi, fiziksel kaçışla birlikte hukuki tanıklıktan da topluca çekilmeyi gösterir (Sciascia, 2002, s. 11).

Mosca'nın *mafya ruhu* çerçevesinden bakıldığında, Colasberna cinayetinden itibaren anlatı *omertà*'yı bireysel bir korku tepkisinin ötesine taşır. Açık tanıklığın geri çekilip yerine anonim ihbarın geçmesi, hukuku bütünüyle ortadan kaldırmaz ama onu kamusal alanda işlemez hale getirir. Böylece hakikat, mahkeme dosyasına giren bir bilgi olmaktan çıkıp herkesin bildiği ama kimsenin üstlenmediği bir açık sırna dönüşür. Bellodi'nin sözleri bu çelişkiyi doğrudan gösterir: “buralarda bir yığın insan imzasız mektuplar yazıp içini döküyor: Hiç kimse konuşmuyor ama [...] herkes yazıyor. İmza koymayı unutuyorlar ama yazıyorlar” (Sciascia, 2002, s. 17).

Dolayısıyla *omertà*, bilginin yokluğunu değil bilginin kamusal sorumluluktan kopmasını ifade eder. Lupo'nun (2004) tarihsel çözümlemesi de bunu doğrular: “yetkililer çoğu zaman suç faillerinin kim olduğunu bilir, çünkü mafyozlar ideolojik bir önyargı taşımaksızın konuşur. Ancak mahkemede tanıklık ederek kendilerini açığa vurmazlar” (Culture bölümü, para. 13). Lupo (2018), başka bir çalışmada mafyanın ideolojisinin otorite karşısındaki sessizlikle sınırlı olmadığını belirtir. Ona göre *omertà*, örgütün içinde ve çevresinde dolaşan söylemlerle iç içedir (Introduzione bölümü).

Bu işleyiş romanda bireysel düzeyde de kendini gösterir. Don Mariano'nun beşli insan tasnifi, Mosca'nın toplumsal hiyerarşi çözümlemesini anlatı içinde somutlar. “Şu ağız dolusu lafını ettiğimiz ve aslında hava cıva olan insanlık, beş sınıfa ayrılır: insanlar, yarı insanlar, insancıklar, (sözüm meclisten dışarı) göt solucanları ve laklakçılar... İnsanların sayısı çok azdır” (Sciascia, 2002, ss. 107-108). Devletin eşit yurttaş ilkesine karşı burada onur ve itibar üzerinden işleyen başka bir sıralama vardır. Gambetta'nın koruma ekonomisi açısından bakıldığında insan sayılanlar güvenilir koruma ilişkisi kurabilenlerdir. Geri kalanlar bu düzenin dışında kalır. Lupo (2004) da bu kendini sunma biçiminin mafya kimliğinin kurucu unsuru olduğunu belirtir: “kendini âdet ve davranış olarak, geleneksel toplumun ifadesi olarak tanımlayan her şeyden önce mafyanın kendisidir. Her önde gelen mafya mensubu, uyuşmazlıkların arabulucusu ve yatıştırıcısı, genç kızların erdeminin koruyucusu görünümünde karşımıza çıkmaya özen gösterir” (Introibo bölümü, para. 21).

Romanda açıkça gösterildiği üzere *omertà* yalnız fiziksel tehditle değil, konuşmanın başlı başına bir itibar kaybı sayılmasıyla da ayakta durur. Romanın asıl ortaya koyduğu şey, bu suskunluğun yalnızca suç ortaklarına ait olmadığıdır. *Omertà* toplumun genelini kapsayan bir

tutuma dönüşür. Soruşturmanın tıkanması yalnız gözdağının sonucu değildir, dürüst sayılan kesimlerin de hukuka tanıklık etmekten geri durmasından kaynaklanır.

Bu normun işleyişinde onur ve erkeklik dili özel bir rol oynar. Marchica'nın sorgulanma sahnesinde Bellodi, Sicilyalı bakış açısını şöyle özetler: “Siz Sicilyalılara göre alçak adam, yasalara göre cezalandırılmaları gerekse bile asla açıklanmayacak olayları ortaya vuran kişidir” (Sciascia, 2002, s. 75). Buradaki onur, Mosca'nın (2021) tarif ettiği koda denk düşer: haksızlığa uğrayanın devlete başvurmasını “zayıflık veya korkaklık belirtisi olarak görmek” (s. 21). Bu anlayışta erkek kendi meselesini kendisi halleder, tanıklık ise başkasının meselesine devleti karıştırmaktır. Yasaya göre doğru olan, bu kod içinde alçaklık sayılır. Don Mariano'nun Bellodi'ye “Biliyorum ama siz bir insansınız” diye hitap etmesi stratejiktir (Sciascia, 2002, s. 107). Yüzeyde bir saygı ifadesi gibi görünen bu söz, Bellodi'yi devlet görevlisi olmaktan çıkarıp kişisel onur düzlemine çeker. Böylece mesele hukuki bir sorun olmaktan çıkar, yerel onur kodlarının içine girer. Romanın temel çatışması da buradadır. Devletin hukuku, yerel sadakat ve itibar düzeni karşısında fiilen işlemez hale gelir.

Sciascia'nın yazarlık tutumu da *omertà*'nın yüceltilmesini reddeder. Daha önce belirtildiği gibi (bkz. 1.1) Sciascia kendini mafya uzmanı değil o coğrafyanın tanığı olarak konumlandırır. Meseleye dışarıdan bir çözümlemeyle değil yaşanmış deneyimin içinden yaklaşır.

Sonuç olarak 4. bölümün temel bulgusu şudur: *Baykuşun Günü*'nde *omertà* suskun bireylerin toplamından ibaret değildir. Hakikatin hukuka ulaşmasını engelleyen, tanıklığı geri çeken ve onur dilini hukukun yerine koyan bir toplumsal düzendir. Gambetta (1993) bu noktada daha ileri giderek *omertà*'nın kültürel bir özgünlük olarak okunmasını sorgular: “*omertà*'nın mafyayı anlamak için zorunlu, kültüre özgü bir davranış kodu olduğu fikri, yanılığın değilse bile en azından gereksiz görünmektedir” (s. 39). Lupo (2004) bu yaklaşımı tarihsel kanıtlarla destekler: “Sicilya toplumunun mafya olgusunun üstüne her daim bir sessizlik örtüsü serdiği doğru değildir. Belki bu yüzyılın ellili yılları dışında, Sicilya'da mafya hakkında her zaman *ad abundantiam* konuşulmuştur” (Introibo bölümü, para. 6). Bu bulgu, sonuç bölümünde ele alınacak siyasal çıkarımlara zemin oluşturur.

## Sonuç

Bu çalışma Baykuşun Günü'nü mafya olgusunun üç boyutu üzerinden okumuştur: koruma ekonomisi olarak mafya, kolektif norm olarak *omertà* ve devlet hukuku ile yerel iktidar düzeninin çatışması. Roman mafyayı yalnız kriminal bir örgüt olarak değil, koruma, itibar ve arabuluculuk üzerinden işleyen toplumsal-siyasal bir düzen olarak temsil eder. *Omertà* bireysel korkunun ötesinde kolektif bir norm işlevi görerek tanıklığı askıya alır ve adli süreci toplumsal düzeyde tıkar. Bellodi'nin yenilgisi ise devletin mutlak yokluğundan değil, hukuki meşruiyetin yerel güç ağları karşısında etkisizleşmesinden kaynaklanır. Üçüncü bölümde ele alınan palmiye sınırı metaforu, bu gerilimin Sicilya ile sınırlı kalmadığını gösterir.

Romanın adalet krizini kurduğu asıl zemin *omertà*'dır. Bellodi'nin gözlemlediği gibi, tanıklık kamusal bir sorumluluktan çıkmış, anonim ve sorumsuz bir iletişim biçimine dönüşmüştür. Dördüncü bölümde ele alınan *omertà* olgusu da bunu doğrular niteliktedir. Romandaki *omertà* bilginin yokluğuna değil, söz alma yetkisinin dağılımına, yani kimin kime ve hangi koşullarda konuşabileceğine işaret eder. Bu hâliyle bir iktidar düzeni olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır.

Üçüncü ve dördüncü bölümlerde gösterildiği gibi Don Mariano’nun muhbirin mektubunu küçümsemesi ve ardından gelen saygı hitabı, hukuki otoritenin yerel güç ilişkileri karşısında nasıl etkisizleştiğini gözler önüne serer. Bellodi’nin yenilgisi bu yüzden kişisel değil yapısalıdır. Sciascia’nın (2017) daha sonra bir gazete yazısında hatırlattığı “Yüzbaşı, yasanın onu hareket etmeye zorladığı sıkışıklığı hissetti...” ifadesi (Corriere della Sera, 10 gennaio 1987 bölümü, para. 2), hukukun toplumsal destek olmadan nasıl dar bir alana sıkıştığını ortaya koyar.

Sciascia’nın asıl katkısı bu krizi görünür kılmasıdır. Adaletin yenilgisi romanda tek bir davanın kaybedilmesine indirgenemez. Sessizlik ve meşruiyet ağlarının hukuku işlevsizleştirdiği tarihsel bir sürecin parçasıdır. Bellodi’nin son kerteedeki ısrarını anlatan “Kafamı orada taşlara vursam da” cümlesi (Sciascia, 2002, s. 127) bireysel bir kararlılığın ötesinde, hukukun toplumsal zemine tutunma çabasını yansıtır. Sciascia’nın (2017) başka bir yazısında dile getirdiği “mafya karşı nihayet harekete geçen demokratik devlettir, hukuk devletidir” ifadesi de (Corriere della Sera, 23 febbraio 1986 bölümü, para. 6) bu ısrarın kurumsal bir umuda yaslandığını düşündürür. Djedaidi (2020) de Sciascia’nın romanını “her zaman kültürel öğelerle dolu” olarak niteler (s. 280). *Baykuşun Günü*’ndeki kültürel katmanlar salt bir tür zenginliğine değil, meşruiyet krizini erkenden sezen siyasal bir okumaya işaret eder.

Bu çalışma, Gambetta’nın koruma endüstrisi modeli ile Mosca’nın mafya zihniyeti yaklaşımını Sciascia’nın roman evreninde birlikte uygulayarak, *omertà*’yı bireysel suskunluktan öte, toplumsal ve hukuki bir tıkanma olarak ele almıştır. Çalışma tek bir romanla sınırlıdır. İleriki araştırmalarda *Il contesto*, *Todo modo* ve Sciascia’nın deneme metinleriyle karşılaştırmalı bir okuma, devlet-mafya-toplum ilişkisinin farklı dönemlerde nasıl dönüştüğünü izlemeye olanak tanıyacaktır. Buna karşın mevcut bulgular, *Baykuşun Günü*’nün İtalyan edebiyatında polisiye bir anlatının ötesinde, modern devletin sınırlarını sorgulayan kurucu bir eleştirel metin olarak okunması gerektiğini ortaya koymaktadır.

### Extended Abstract

Literature and sociology make social reality visible through different means. Literary texts therefore offer a way to examine how abstract sociological concepts take shape in social life. Leonardo Sciascia’s *Il giorno della civetta* (*The Day of the Owl*, 1961) lends itself to this kind of reading. The novel presents the mafia as a criminal organization embedded in state authority, local power relations, and a culture of silence. This study examines the social and political mechanisms through which Sciascia constructs this representation. It asks whether the mafia functions only as a criminal organization or also as a force that claims to establish order where state authority is weak. The method combines close reading with sociological textual analysis. The novel’s central scenes are read through Diego Gambetta’s account of the mafia as a private protection industry and Gaetano Mosca’s concept of the mafia spirit. These approaches help explain both how the mafia operates and how it gains social acceptance.

Historical context matters to this reading. The mafia emerged in western Sicily, particularly around Palermo. As Dickie explains, the term *mafioso* once conveyed beauty and self-assurance before it acquired a criminal meaning. The term’s history thus involves language and culture as well as crime. Gambetta’s approach explains the economic relations behind this form of power. In conditions of distrust, the mafia sells protection, using reputation to secure compliance without constantly resorting to violence. Lupo places these relations within a history in which the Italian state alternates between tolerance and repression. He also connects the protection economy with

extortion. Sciascia's experience fits within this context. He recalls spending the first twenty years of his life in a society he describes as doubly unjust, unfree, and irrational. This account, together with his public and political engagement, helps explain his approach to the mafia. His novel can consequently be read as an inquiry into society and its institutions, beyond the conventions of a detective story.

*Il giorno della civetta* opens with the murder of Salvatore Colasberna. The focus, however, extends beyond the identity of the killer to the social relations that allow the crime to go unpunished. As Captain Bellodi pursues the investigation, witness silence goes beyond individual fear and becomes a collective stance. Bellodi and Don Mariano Arena embody two legal orders within the same society. Bellodi represents the state's written law, while Don Mariano's authority rests on power, honor, and reputation. Their conflict is therefore more than a personal confrontation. Don Mariano's division of people into five groups makes this difference especially clear. Against the principle of equal citizenship, he places a hierarchy in which honor and standing determine a person's worth.

Gambetta and Mosca approach these relations from different directions. Gambetta explains the operation of the protection market. Mosca examines the mentality that sustains it. For Mosca, the mafia includes both an organization and a way of thinking that shapes social relations. The law of silence follows directly from this mafia spirit. The study uses both approaches to interpret the conflict between state law and local authority. Bellodi's defeat does not stem from the state's absence. Local power networks prevent the law from taking effect. The novel's closing pages suggest that the conditions behind this defeat extend beyond Sicily. The problem concerns the place of law in society.

*Omertà* gives this conflict its social form. Drawing on Lupo's historical evidence, the analysis reads silence as a separation between knowledge and public responsibility. People may know what happened without being willing to testify. Within Mosca's framework, *omertà* is therefore a collective norm, sustained by ideas of honor and masculinity as well as by fear. Speaking can itself mean a loss of standing. Silence thus reaches beyond those directly involved in a crime and helps preserve the authority of local power networks. Sciascia refuses to romanticize this norm. His treatment of *omertà* follows the same critical stance as his public engagement with the mafia.

The reading brings together three dimensions of the mafia in the novel. These are the protection economy, *omertà* as a collective norm, and the conflict between state law and local power. Violence alone does not account for this order. Protection, reputation, fear, and silence sustain a system of social obedience that prevents the law from taking effect. Bellodi's defeat is consequently structural rather than personal. The study's contribution lies in reading the novel through Gambetta's protection model and Mosca's mafia spirit together. It is limited to one novel. Comparative readings of *Il contesto*, *Todo modo*, and Sciascia's essays could show how relations among the state, the mafia, and society change across periods. *Il giorno della civetta* offers a starting point for this inquiry as a literary work that questions the limits of the modern state.

## Kaynakça

- Ambroise, C. (1974). *Invito alla lettura di Leonardo Sciascia*. Mursia.
- Baş, S. (2019). İtalyan mafyasının doğuşu, yükselişi ve düşüşü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(Özel Sayı), 1949–2001.
- Camilleri, A. (2009). *Un onorevole siciliano: Le inchieste parlamentari di Leonardo Sciascia*. Bompiani.
- Castagnino, A. (2014). *The intellectual as a detective: From Leonardo Sciascia to Roberto Saviano*. Peter Lang. <https://doi.org/10.3726/978-1-4539-1379-6>
- Collura, M. (2019). *Il maestro di Regalpetra: Vita e opere di Leonardo Sciascia*. La nave di Teseo.
- Coluccello, R. (2016). *Challenging the mafia mystique: Cosa Nostra from legitimisation to denunciation*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781137280503>
- Dickie, J. (2009). *Cosa Nostra: Storia della mafia siciliana* (G. Ferrara degli Uberti, Çev.; 3. bs.). Laterza.
- Djedaidi, H. (2020). Il romanzo giallo è uno strumento per raccontare la cultura, il caso di Il giorno della civetta di Leonardo Sciascia. *Studii și cercetări filologice. Seria Limbi Străine Aplicate*, 19, 280-287.
- Francesco, J. (2012). *Leonardo Sciascia e la funzione sociale degli intellettuali*. Firenze University Press. <https://doi.org/10.36253/978-88-6655-144-7>
- Gambetta, D. (1993). *The Sicilian mafia: The business of private protection*. Harvard University Press.
- Guagnini, E. (2024). Sciascia, scrittore «civile», e il giallo. *Caleidoscopio. Revista de Italianistica de ADILLI*, (1), 54–70.
- Karail Nazlıcan, D. D. (2023). İtalyan polisiyesinde belleğin izdüşümleri: Andrea Camilleri ve Komiser Salvo Montalbano serisi. *Söylem Filoloji Dergisi*, Çeviribilim Özel Sayısı, 74–95. <https://doi.org/10.29110/soylemdergi.1186822>
- Lupo, S. (2004). *Storia della mafia*. Donzelli.
- Lupo, S. (2008). *Quando la mafia trovò l’America: Storia di un intreccio intercontinentale, 1888-2008*. Giulio Einaudi.
- Lupo, S. (2010). *Potere criminale: Intervista sulla storia della mafia* (G. Savatteri, Ed.). Laterza.
- Lupo, S. (2018). *La mafia: Centosessant’anni di storia*. Donzelli.
- Mosca, G. (2021). *Mafya nedir? 19. yüzyıl sonu İtalyasından sosyolojik bir analiz* (O. Öztürk, Çev.). Metropolis.
- Onofri, M. (1994). *Storia di Sciascia*. Laterza.
- Puccio-Den, D. (2021). *Mafiapcraft: An ethnography of deadly silence*. Hau Books.
- Schneider, J. C., & Schneider, P. T. (2003). *Reversible destiny: Mafia, antimafia, and the struggle for Palermo*. University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520929494>
- Sciascia, L. (1988). *La Sicilia come metafora*. A. Mondadori.

Sciascia, L. (2002). *Baykuşun günü* (S. Sayıt, Çev.). Can Yayınları.

Sciascia, L. (2004). *Il giorno della civetta*. Adelphi.

Sciascia, L. (2017). *A futura memoria (se la memoria ha un futuro)* (P. Squillacioti, Haz.). Adelphi.

Tulante, M. (2024). Detecting falsehoods: History and mafia in the work of Leonardo Sciascia and Sebastiano Vassalli. *Forum Italicum*, 58(2), 314–332. <https://doi.org/10.1177/00145858241252028>

**Etik Beyan/Ethical Statement:** Yazar, çalışmada bilimsel ve etik ilkelere uyulduğunu ve yararlanılan tüm kaynakların belirtildiğini beyan eder. / The author declares that scientific and ethical principles were followed and all sources were properly cited.

**Yapay Zekâ Kullanım Beyanı/Declaration of Artificial Intelligence Use:** Claude (Anthropic) ve Codex (OpenAI), dilsel ve yazımsal düzenleme, metin biçimlendirme, kaynakça ve atıfların düzenlenmesi ile kaynak ve alıntılarının kontrolünde yardımcı araç olarak kullanılmıştır. Çalışmanın çözümleme ve yorumları yazara ait olup yapay zekâ destekli düzenlemeler yazar tarafından kontrol edilmiştir. Nihai içerikten yazar sorumludur. / Claude (Anthropic) and Codex (OpenAI) were used as assistive tools for language and writing revision, text formatting, reference and citation formatting, and source and quotation checking. The analysis and interpretations are the author's own, and all AI-assisted revisions were reviewed by the author. The author assumes full responsibility for the final content.

**Çatışma Beyanı/Declaration of Conflict:** Yazar herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder. / The author declares no conflict of interest.

**Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License:** Yazar çalışmasının telif hakkına sahiptir ve çalışma CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / The author retains the copyright to the work, which is published under the CC BY-NC 4.0 license.

**Yayıncı Notu/Publisher's Note:** İfade edilen görüşler yalnızca yazara aittir. Yayıncı, yargı alanı ve kurumsal aidiyetlere ilişkin iddialar konusunda tarafsızdır. / The views expressed are solely those of the author. The publisher remains neutral with regard to jurisdictional claims and institutional affiliations.